

Smysl lásky v mystice Richarda Rolleho

Lucie Rathouzská

RATHOUZSKÁ, L.: The Meaning of Love in Mysticism of Richard Rolle. *Studia Aloisiana*, 2018.

„This paper deals with English 14th century spiritual author Richard Rolle and his mysticism of love. Mysticism of Richard Rolle is often questioned by scholars for strong affectivity, imagination and bodily metaphors. My purpose is to describe Rolle's notion of love and point to love as the right way to reach God. Through the growing love is a human soul becoming more and more like its godly image. Then is the soul take up to heaven to see the truths of heaven. The text describes Rolle's metaphors of contemplation and God's nature. Rolle's mystical way leads from arising of love to God through purification to contemplation and unification with divinity.”

Keywords: Richard, Rolle, love, English mysticism, God, contemplation, unification

V tomto článku se chci věnovat postavení lásky v mystice středověkého anglického autora Richarda Rolleho.¹ Richard Rolle byl prvním překladatelem Pisma svatého do angličtiny, jeho díla byla čtena i laickou veřejností.² Díla, která nebyla psána původně anglicky (zde *Emendatio vitae*) byla později přeložena, zde budeme čerpat jen z původních anglických textů a tohoto překladu do angličtiny.

Rolleho mystika se současné době potýká s kritikou, která souvisí se Rolleho způsobem vyjadřování, protože užívá smyslová a tělesná přirovnání.

1 Richard Rolle (asi 1290 – 1349), nazývaný „otcem anglické mystiky“, byl anglický středověký teolog, básník a autor nábožensky zanícené literatury. Ovlivněn Richardem ze sv. Viktora, Bernardem z Clairvaux a Bonaventurou se stal prvním z anglických mystiků, z jehož díla se nám mnoho dochovalo. Jeho pokračovateli byly velké osobnosti, jako například Walter Hilton, autor *Žebříku dokonalosti*, nebo významný autor *Oblaku nevědění* a překladatel Pseudodionýsia do angličtiny, jehož jméno zůstalo dodnes tajemstvím. A také Juliana z Norwiche, autorka *Zjevení Boží lásky*, vynikající svou vzdělaností, a inspirující se mimo jiné také u Rolleho.

2 Kolem roku 1400 se začíná měnit postavení angličtiny ve společnosti. Nejprve jen v samotné Anglii, kde se už roku 1362 stává oficiálním jazykem parlamentu a soudů. Klérus kromě spisů v latině začíná vydávat také anglické texty určené laikům, takže na konci čtrnáctého století už máme korpus anglické středověké literatury. V patnáctém století nabývá angličtina světového významu po boku francouzštiny a latiny. Viz BALDWIN, A.: *An Introduction to Medieval English Literature*, New York : Palgrave Macmillan, 2015, s. 2.

Tuto kontroverzi Rolleho mystiky probereme v první části článku. Zvláště se zaměříme na Rolleho komentátora Denyse Turnera. Ve druhé části budu rozebírat význam lásky u Richarda Rolleho ve vybraných dílech, která nás provedou jeho mystickou cestou až ke sjednocení s Bohem. Pak zjistíme, jak Rolle popisuje Boží podstatu, a jakou souvislost má se smyslovými a tělesnými projevy. Ve čtvrté části nabídneme alternativní čtení Rolleho mystiky skrze interpretaci Evelyn Underhillové, která nám poskytne protiváhu k Turnerovým závěrům. A nakonec připojíme vlastní komentář a závěr.

1. Kontroverze Rolleho mystiky

Už ve středověku budilo Rolleho dílo kontroverze. Walter Hilton, který byl s Rolleho dílem seznámen, ačkoli jej nejmenuje, cítil nutnost vyjádřit se ke smyslovým projevům, které jsou součástí Rolleho mystické zkušenosti. Zmiňuje se o Rolleho výrocích, které se týkají pocitu tepla a sladkosti: „Je třeba říci o jiných pocitech, které jsou jakoby tělesné, jako je například slyšení rozpoznatelné písně nebo pociťování tepla na těle, anebo vidění světla či sladkosti tělesného potěšení. Že toto ale nejsou duchovní pocity, duchovní pocity jsou pociťovány uprostřed duše... ale tyto pocity jsou v představitosti, a proto nejsou duchovního původu.“³

Hilton zde zmiňuje imaginaci. Říká, že tyto tělesné pocity nemohou být součástí mystické zkušenosti, nemohou pocházet od Boha, proto tedy musejí být důsledkem lidské představitosti. Jiný názor měl autor *Oblaku nevědění*, podle kterého je třeba rozdělovat mystickou zkušenost jako takovou a její další projevy, které považoval za velmi obvyklé: „Různé pocity tepla v těle, jak soudí mnoho křesťanských mystiků, je právě způsobeno probíhající očistou, vyvolanou soustředěním na Boha. Mnoho mystiků zná velmi dobře mystický oheň, který hoří uprostřed hrudi a jeho teplo a pálení je jasně pociťováno... a je rozhodně příznivou známkou duchovního pokroku.“⁴

Takto rozdílně hodnotili středověcí autoři Rolleho mystiku, ale diskuse o ní ani v naší době nepominula.⁵ David Knowles postrádá jasný důkaz, zda

3 HILTON, W.: *The Scale of Perfection*, London : John M. Watkins, 1923, s. 363 – 364.

4 ANONYM. *Oblak nevědění*. Praha : Vacek, J., 1999, překl. VACEK, J., s. 62.

5 V anglické mystice čtrnáctého století nacházíme zástupce tzv. „imaginativní mystiky“, jde o Richarda Rolleho, Waltera Hiltona a neznámého autora *Oblaku nevědění*. L. Nelstrop rozdělil komentáře vůči těmto autorům na „perennialistické čtení“ (D. Knowles) „kontextuální čtení“ a „performativní čtení“ (D. Turner). K perennialistickému čtení zařazuje W. Riehleho, podle kterého problém imaginativní mystiky spočívá v jazyce, který užívá, ale ten nesouvisí se zkušeností, která může být pravá. Podle B. McGinna, zástupce kontextuálního čtení, imaginace sama o sobě ještě není mystikou, ale jen jakousi přípravnou fází před kontemplací. Také odmítá číst díla bez jejich souvislosti s dalšími díly, na které navazuje. Někteří perennialisté tedy chtějí odmítnout Rolleho jako mystika, protože jim jde o pravou mystickou zkušenost. Kontextualisté se jen zdráhají chápat imaginaci jako součást jádra mystiky. Performativní čtení D. Turnera vede k uznávání *Oblaku nevědění*, ale ne Rolleho mystiky. (Viz NELSTROP, L. – MAGILL, K. – ONISHI, B.: *Christian Mysticism: An Introduction to Contemporary Theoretical Approaches*. Burlington, VT : Ashgate Pub., 2009, s. 183 – 201).

je Rolleho svědectví o mystické zkušenosti autentické. Podle Knowlese může jít stejně o mystiku jako o nějaký psychologický jev: „To, zda je teplo a píseň výsledkem podvědomé činnosti, třeba i neobyčejně živého a trvalého zanícení, nebo jestli jsou vedlejším psychologickým produktem či přírodní silou, anebo skutečně udělenou milostí, to nelze říci.“⁶

Denys Turner staví Richarda Rolleho a neznámého autora *Oblaku* do protikladu. A zatímco mystiku anonyma považuje za apofatickou a o mystice soudí, že musí obsahovat negaci, kterou u neznámého autora nalézá, považuje jeho mystické dílo za hodnověrné. Rolleho „experientalismus“, ve smyslu smyslových a tělesných prožitků, považuje za problematický. Turner hledá v textech okamžik jakéhosi „jazykového selhání“, když už autor nemůže postupovat dále a vyjadřovat se k božství, musí se odmlčet. To ale u Rolleho nenachází.⁷

Evelyn Underhillová ve své slavné monografii *Mystika* naopak považuje Rolleho dílo za jedno z nejvýznamnějších. Její hodnocení souvisí zejména s tím, že podle ní je jedním z hlavních znaků mystiky to, že jejím prostředkem a metodou je láska. Tuto zásadu stanovuje proto, aby oddělila mystiku od transcendentální teorie, jejímž cílem je poznání.⁸ Slyšení hudby a jiné popisy prožívání, které se zdají být tělesné, jsou podle Underhill podobenství, která jsou typická pro Rolleho užívání symbolů a jazyka. Tyto metafory a přirovnání nám mohou sdělit mnohé o Rolleho chápání spojení lidské duše a božství: „Ve strhujících popisech jeho vnitřní zkušenosti, které patří ke klenotům mystické literatury, si nic nezaslouží větší pozornost než jeho neustálé užívání obrazů z oblasti hudby.“⁹

1.1 Pohled Denyse Turnera na imaginaci u Richarda Rolleho

Denys Turner se v knize *Darkness of God* zabývá rolí imaginace u autora *Oblaku nevědění* a u Rolleho. Rolleho mystiku nepovažuje za věrnou, protože neobsahuje prvek negace, který by měl být, podle Turnera, v křesťanské mystice vždy přítomný. Z jeho hodnocení ale vychází lépe *Oblak nevědění*. Turner se domnívá, že v *Oblaku* je implicitně přítomná kritika Rolleho imaginace.¹⁰ Má na mysli tento úryvek z *Oblaku*: „Tato neovladatelnost představivosti se jasně projevuje v modlitbách těch, kteří se nedávno odvrátili od světa k Bohu. Dokud jejich představivost není celá ovládána skrze milost světlem rozumu, což se dosahuje vytrvalým soustředěním na Boha beze slov a myšlenek nebo rozjí-

6 KNOWLES, D.: *The English Mystical Tradition*, New York : Harper, 1961, s. 54.

7 TURNER, D.: *Darkness of God: Negativity in Christian mysticism*. New York : Cambridge University Press, 1995, s. 250.

8 UNDERHILL, E.: *Mystika: podstata a cesta duchovního vědomí*. 1. vyd. Praha : Dybbuk, 2004, překl. T. Halík, s. 117.

9 UNDERHILL, E.: *Mystika: podstata a cesta duchovního vědomí*, s. 108.

10 TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 204.

máním na naše nedostatky, na Ježíšova utrpení a jeho lásku k nám, nemohu přemoci úžasnou mohutnost myšlenek, preludů a obrazů, které se objevují v jejich myslích působením tak plodné představivosti. Tato neovladatelnost představivosti je výsledkem prvotního hříchu."¹¹

Ačkoli anonym nikde Rolleho nezmiňuje, Turner se domnívá, že se ze strany neznámého autora jedná o kritiku nedostatku negativity v Rolleho mystice. Pokud bychom chápali tuto pasáž jako kritiku, pak za nedostatek negativity můžeme označit přítomnost myšlenek, které se sice už netýkají světa, od kterého se již podařilo odvrátit, ale jejich tématem je naše vlastní špatnost, Ježíšovo utrpení a další představy, které se netýkají Boha. Skutečně v Rolleho díle najdeme pasáže, které líčí některé představy, které do svého výčtu zahrnul i anonym. Například zde, kde užívá pojem *sympathy*, ve smyslu pochopení či sdílení Kristových pocitů: „Ó paní, utrpení, které jste vydržela pro svého syna, mělo být mé... vidění vzácných ran bylo mou vlastní pouští a byla byste-li tak ohleduplná a jen jednou je získala pro mě, a bodavá bolest v mém srdci by byla stejná jako nářek z bédování po jeho doprovázení... toužím po bolesti, žádám mého pána o kapku jeho krve, aby učinila i mou duši krvavou."¹²

Turnerovo čtení mystických textů je velmi nakloněno apofatické teologii. Hledá v popisech absolutna moment, kdy selže poslední pokus o jeho zachycení či pojmenování. Pojmenování Boha není po vzoru Dionýsia Areopagity možné, a jakékoli jméno proto není adekvátní pojmenování. Tento odkaz Pseudodionýsia nese celá křesťanská tradice, a právě tento její rys jí dodává autenticitu: „...vytvořil teologii z hlavních metafor, bez kterých by žádná mystická tradice nebyla taková, jaká byla: ‚světlo‘ a ‚temnota‘, ‚výstup‘ a ‚sestup‘, ‚láska k Bohu a erós. To je jazyk naší mystiky: historicky vděčíme Dionýsiovi; a on vděčí, jak víme, Platonovi a Mojžíšovi.“¹³

Zdá se, že Turner problematizuje dva aspekty Rolleho mystiky, které ale oba souvisejí s nedostatkem negativity v jeho mystice. První, Rolleho užívání imaginace, která zahrnuje příliš mnoho projevů, jejichž význam je velmi jasný, tedy pozitivních výroků, ale žádný negativní prvek. Druhý, nepřítomnost negace při popisu Boží přirozenosti.

Turnerova kritika se ale neobrací na autora *Oblaku*, u kterého právě v imaginaci negaci poznává. Anonym se obrací k žákovi a učí ho, že mezi jeho vlastní touhou a touhou Boží, které míří k sobě, stojí oblak nevědění. Pokud by jej chtěl žák překonat, musel by svou mysl a představivost umístit do „oblaku zapomnění“, tak jako i činnost smyslů a rozumu, včetně duchovních myšlenek. Podle Turnera jde o absenci, chybění Boha. Jsou uzavřeny všechny způsoby, kterými by Bůh mohl být žákovi přítomný (v myslí, či v představách). Jde o negaci, a to o negaci veškeré kognitivní činnosti, která ale vyžaduje aktivní

11 ANONYM: *Oblak nevědění*, s. 84.

12 ROLLE, R.: *Meditations on the Passion*. In: Allen, R. S.: *Richard Rolle. The English Writings*. New York: Paulist Press, s. 97.

13 TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 13.

činnost. „Nevědění“¹⁴ je tak pro anonyma apofatickou strategií:¹⁵ „Takže autor Oblaku požaduje od žáka úplnou pevnost v negaci celé kognitivní činnosti; jenomže ani to nemůže zůstat jen pasivní, musí to být aktivní činnost zapření a nevědění. Pro autora Oblaku je nevědění apofatickou strategií, a ne pouhou ignorací...“¹⁶

Turnerův výklad, kterým uvozuje rozpor anonyma a Rolleho, a také předcházející interpretace mystiky Dionýsia Areopagity¹⁷, ovšem nutí zamyslet se nad užší definicí kritiky vůči Rollovi, než že jde pouze o nedostatek negativity. Turner nejprve vysvětluje, k jaké změně došlo mezi Pseudodionýsiem a Thomasem Gallem, pokud jde o dosahování vědění o Bohu. Zatímco podle Dionýsia se intelekt zřekne všeho vědění a vstoupí do „nečinného vědění všeho“, Gallus zavádí „vědění lásky“ jakožto sílu, která překračuje intelekt, a dosahuje „vědění nevědění“, ale bez intelektu, který nechává za sebou.¹⁸

Kritiku vůči Richardu Rollovi bych si tak dovolila formulovat takto: Rolle nedostatečně zdůrazňuje nemožnost vědění o Bohu, a jeho popis božství obsahuje afirmativní výroky, protože postup k tomuto vědění neprošel negací rozumu, představivosti a smyslovosti (a také duchovních myšlenek), nýbrž se zakládá pouze na pozitivním přesahu lásky.

Nyní se tedy podívejme na mystiku Richarda Rolleho z perspektivy lásky, a na to, jak chápal pojem božství. Pak se pokusíme o jinou interpretaci, než jakou nám nabídl Turner.

2. Specifičnost lásky v Rolleho dílech

2.1 Láska v *Incendium amoris* (před r. 1343)

Své významné mystické dílo začíná Rolle tím, jak na něj působí láska jakoby smyslově. Když cítil oheň, který byl jako ten skutečný a působil v jeho duši. Cítíme, že jde o podobenství, když píše, že takový oheň „jako by byl vnímatelný“: „Byl jsem překvapen, když jsem poprvé ucítil v srdci teplo a žár, ale skutečně, ne představivostí, ale jako skutečně vnímatelným ohněm.“¹⁹

Jaký zde má Rolle důvod ke zdůrazňování, že šlo o skutečný oheň? Píše, že jej vnímal skutečně, a ne díky představivosti. Jde mu tedy hlavně o zdůraznění, že šlo o skutečný mystický prožitek, že se na něm nepodílela představivost. V dalším textu pokračuje tím, že poznal, že jde o vnitřní oheň,

14 Turner píše „unknowing“, tedy činný tvar slovesný v záporu od slovesa „to know“.

15 TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 195 – 196.

16 TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 196.

17 Srv. TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 19 – 49.

18 TURNER, D.: *Darkness of God*, s. 192 – 193.

19 ROLLE, R.: *Fire of Love*. In: *The Fire of Love and The Mending of Life*. New York : Cosimo, 2007, s. 2.

který nemá zdroj v těle ani v žádostivosti.²⁰ Tento oheň je tedy povahou božský a všechno uspokojení, které z něj plyne, je duchovní, nikoli tělesné povahy.

Stejně jako oheň, je i láska, která jej v duši rozněcuje, božská. Jde o lásku k duchovnímu, která stojí v protikladu k lásce ke světu. Rolle píše o odvrácení se od světa a od uspokojení, která člověku přináší. Jde mu ale hlavně o směřování lásky k jejímu cíli, kterým má být božské. Je-li směřování lásky správné, přijde „obrácení“ v podobě pocitu „ohně lásky“. Nejde ale jen o přednost duchovního před pozemským. Jde především o „dobře uspořádanou lásku“. Stav dobře uspořádané lásky znamená, že vše je milováno tak, jak má být milováno, tedy věci nehodnotné nejsou milovány větší láskou než to, co je hodnotnější. Velikost lásky má odpovídat hodnotě věcí. Až je tohoto stavu dosaženo, dojde teprve k obrácení: „K obrácení dojde skrze uspořádanou lásku; takže miluje to, co je hodno lásky a nemiluje, co lásky hodno není; a hoří v lásce pro věci nejhodnotnější, ale hoří méně pro věci, která stojí níže.“²¹

Láska pronikající do duše postupně nahradí všechny nehodnotné lásky a vše špatné v duši. Pak přichází oheň lásky, který má schopnost duši přetvořit do podoby, ve které je podobná božskému, proto musí být oheň pronikající do duše božské podstaty. Oheň v duši zakoření, propojí se s ní, a tak vzniká spojení s božstvím: „Taková láska zakoření v našich srdcích a učiní nás Jemu podobnými, i další božské radosti do nás vloží; a zachvátí celou naši duši hořící láskou. Jeho láska je skutečným ohněm, který činí naše duše zářivé a čisté...“²²

Láska se stává dokonalejší, když roste, čím je větší, tím je dokonalejší. Dokonalá láska, tedy nejvyšší stupeň lásky, se projevuje třemi znaky. Jsou to oheň (*fire*), zpěv (*sing*) a blaho (*fervour*). Oheň je projevem dokonalé lásky, která proměnila duši a ta se nyní podobá božskému. Zpěv je projevem účasti duše na božské harmonii. A blaho následuje za těmito projevy. Rolle píše, že v blahu je možné „cítit přítomnost svého milovaného“²³. Myslím, že jde o vrchol spojení mezi duší a božstvím vyjádřený pomocí erotického podobenství.

Láska má schopnost proměňovat duši, která jí není hodna, v duši, která je božská či božství podobná. Rolle nabízí jakousi definici lásky, když píše, že je „přeměnou vůle ve svůj předmět“. Pak duše neustále pamatuje na svého milovaného, drží ho ve svých myšlenkách. Její schopnost připodobňovat a tím spojovat, je podstatou lásky: „Co je láska jiného než přeměna touhy do toho, jehož miluje? Nebo je láska největší touha po správném, dobrém a milém, doprovázená neustálými myšlenkami na toho, kterého miluje, toho, který jí působí radost.“²⁴

O kontemplaci se Rolle vyjadřuje velmi barvitým až básnickým jazykem. Používá metaforiku hudby, aby zdůraznil souznění lidské duše s božstvím. Než Rolle řekne, co je zpěv, shrne cestu, která k němu vede. Na začátku je

20 “Bot when I knew pat onely it was kyndyld of gostely caus inwardly, and pat pis brynnynge was not of fleshy lufe ne concupiscens...” (ibid).

21 ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 4.

22 ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 8 – 9.

23 ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 30.

24 ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 40.

oddálení se od smyslového světa, pak duši zasáhne oheň lásky, díky kterému vstupuje do kontemplativního života. Dalším pokrokem je „vzetí nad sebe“ neboli vytržení. Rolle rozlišuje dva druhy vytržení, prvním a méně dokonalým druhem vytržení je umrtvení těla, kdy lidé přestávají cítit své tělo a smyslové jevy. Druhé a dokonalejší vytržení je způsobeno láskou a souvisí právě se životem kontemplativním.²⁵

Nejvyšší stupeň lásky je podle Rolleho spojený se zpěvem. Popisy kontempace jiných mystiků ji vykreslují pomocí obrazů, vidí transcendentní svět, který se jim otevřel. Richard Rolle se ale vyjadřuje skrze metafory hudby, nevidí, ale slyší. I v tom je zvláštnost jeho charakteru. Tím, co uslyšel, byla udělená melodie, která vytváří zpěv, nejsou to slova, která by jej formovala. Pak Rolle píše, že když uslyšel tento zpěv, ucítil, že jeho rty chtěly zpívat s ním. Jde o popis vnitřního spojení s duchovní hudbou: „Skutečný milovník Božství, jehož nitro bylo skutečně zasaženo láskou neviděné krásy a bylo zasaženo radostí. Protože jsou neustále zasvěceni Bohu... svatou hudbu uslyší z nebe a jejich myšlenky a meditace budou změněny, aby byly v souladu s touto písní, a jejich mysl spočine v nádherné melodii... Takový, jaký je hlas andělů, je i hlas milujícího, i když je méně dokonalý, protože mu brání tělo... A jeho přirozenost je obnovena a dostává se mu věčné radosti a bude navždy zpívat ve věčné sladkosti lásky.“²⁶

Najdeme zde také svědectví o novém uspořádání charakteru, které také způsobuje láska. Vlastnosti duše, tedy myšlení, cítění a smyslovost jsou přetvořeny podle dobře uspořádané lásky. Tím je člověk přeměněn, aby byl hoden svého milovaného, kterým je Bůh. Vztah mezi duší a Bohem přirovnává Rolle k přátelství, protože přátelé touží po tomtéž. Tak se i duše a Bůh shodnou svou vůlí, budou tedy chtít a nechtít totéž.²⁷

2.2 *The Form of Perfect Living* (pozdní dílo) a tři stupně lásky

Pojednání *The Form Of Perfect Living* se věnuje pravidlům života kontemplativního. Rolle jej napsal pro řeholnici Margaret Kirby. Patří k pozdním dílům a nejspíš vzniklo v posledním roce Rolleho života. Oheň lásky (*Incendium Amoris*) se řadí mezi střední spisy.²⁸ Oproti *Ohni lásky* je tento spis zaměřený

²⁵ ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 70 – 73.

²⁶ ROLLE, R.: *Fire of Love*, s. 73.

²⁷ Pokud jde o stupně lásky, snadno odhalíme inspiraci Bernardem z Clairvaux, srov. *De diligendo Deo*, hl. XI, kde sv. Bernard píše o druhém a třetím stupni lásky: „V takovém rozpoložení myslí nebude již těžké plnit přikázání o milování bližního. Miluje čistě a čistému není obtížné poslouchati přikazu. Očišťuje více, jak psáno, své srdce v poslušné lásce. Miluje spravedlivě a spravedlivý rozkaz rád přijímá.“ (BERNARD Z CLAIRVAUX: *Kniha o lásce Boží*. In: *Na hlubinu*, roč. 2, 1927, sv. 2, s. 594).

²⁸ WATSON, N.: *Richard Rolle and the Invention of Authority*. Cambridge : Cambridge University Press, 1991, s. 278.

o něco praktičtěji, Rolle zde uděluje rady k modlitbě a k meditaci. I zde líčí kontemplaci a sjednocení s Bohem, ale ne ze svého subjektivního pohledu, jako v *Ohni lásky*, ale spíše je popisuje, aby správně nasměroval a připravoval čtenáře. Zřetelně častěji mluví ke čtenáři, mnohem více se zde objevuje zájmeno „ty“ než „já“.

V jádru spisu se Rolle věnuje dvěma zásadním tématům o lásce. První se týká velikosti lásky, protože láska duchovní se zvětšuje, když roste. Silnější láska znamená zlepšení kvality lásky, na rozdíl od lásky tělesné, které se s intenzitou spíše zhoršuje. Rolle rozlišuje tři stupně lásky. A druhým tématem je definice a podstata lásky, kterou Rolle definuje skrze zodpovězení pěti otázek o lásce.

Na vyšších stupních lásky lidé milují více a díky tomu se jim dostává i většího štěstí, protože čím více milují, tím blíže jsou Bohu. Člověk je Bohu přirozeně dále než anděl, kteří díky jeho blízkosti „hoří láskou“. Více miluje ten, kdo je dokonalejší a s Bohem se shoduje svou vůlí: „Jestliže Ho velmi miluješ, ucítíš jeho lásku ve velké radosti, sladkosti a budeš hořet jeho láskou, to bude tvou útěchou a silou ve dne i v noci. Jestliže nebudeš pro Něj hořet láskou, pak jen malé bude tvé potěšení.“²⁹

Láska člověka tedy může být na třech stupních či úrovních.³⁰ První stupeň se jmenuje „nepřekonatelný“, druhý „neoddělitelný“ a třetí a nejvyšší je „zvláštní“ či „ojedinělý“.³¹

1. Nepřekonatelnou láskou můžeme nazvat silný pocit zamilovanosti. Jestliže chápeme předmět této lásky nad cokoli jiného, co bychom byli schopni milovat, můžeme lásku označit za nepřekonatelnou. Rolle píše: „Tvá láska je nepřekonatelná, když nic, co by bylo v rozporu s Boží láskou, ji nemůže překonat. Odhodlaně bojuješ proti všem pokušením, ať už jsi spokojený nebo se trápíš, jsi zdravý či nemocný... V tomto právě je tvá láska nepřekonatelná, že tě nic nemůže odradit, míříš stále výše.“³²

2. Neoddělitelná láska znamená jakousi neschopnost. Totiž neschopnost soustředit se na něco jiného než na objekt lásky. Jde vlastně o dobře známý pocit, kdy se do všeho, co děláme a na co myslíme promítá ona zamilovanost. Rolle takové lásce píše: „Neoddělitelná je tvá láska, když celé tvé srdce a tvé myšlenky a vše je tak dokonale pevné, že se od Něj tvé myšlenky nikdy neodvrací... Pokud na Něj nemůžeš zapomenout, v chůzi i ve spánku, v tom, co děláš i říkáš, pak je tvá láska neoddělitelná.“³³

29 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living and Other Prose Treatises*. London : Tredition Classics, 2013, s. 31.

30 Srv. Richard ze sv. Viktora, *De quatuor gradibus violentiae caritatis* (3, 17 – 3, 44), kde sv. Richard rozděluje čtyři stupně lásky a užívá podobnosti o manželství mezi duší a Bohem. Láska stejně jako u Richarda Rolleho i u Richarda ze sv. Viktora postupně roste. Láska je nejprve nepřekonatelná, pak neoddělitelná, na třetím stupni jednotná a na posledním stupni, který chybí u Richarda Rolleho, je neukojitelná. Čtvrtý stupeň je návratem do světa po mystické zkušenosti. O tomto stupni píše Richard: „Ačkoli na třetím stupni se duše už téměř podobá Bohu, přesto se na stupni čtvrtém začne znovu vyprazdňovat, bere na sebe podobu služebníka a převlékne se za člověka. Na třetím stupni byla duše usmrcena v Bohu, aby na stupni čtvrtém znovu povstala v Kristu.“ (3, 44).

31 „Insuperable“, Inseparable“ a „Singular“.

32 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 32.

33 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 32.

Rolle zde naznačuje sjednocení mohutností duše a její zaměření na transcendentno. Říká, že celá duše, tedy srdce (city) i myšlenky (rozum), se mají spojit a usilovat o totéž.

3. Láska je jedinečná či ojedinělá, když právě jen božství (myslím, že nemůže už jít o nic jiného než Boha) může duši přivést k radosti. Nic dalšího už ji nezajímá. Na tomto stupni podle Rolleho vzplane oheň lásky, po kterém následuje i „milostná píseň“ melodie: „Sladkost na tomto stupni je uklidňující a trvalá je Jeho láska, tak spalující a radostná, že on či ona, kdo dosáhli tohoto stupně, tak pociťují oheň lásky spalující jejich duše, jako ty můžeš cítit pálení svého prstu, jestliže jej přiblížíš k ohni... Ale duše, která je na tomto třetím stupni, je celá ve spalujícím ohni a jako slavík, který zpívá milostnou píseň a melodii, a propadá veliké lásce, tak i duše je utěšená jedině chválením a milováním Boha.“³⁴

Tři stupně lásky Rolle připodobňuje ke hvězdám, Měsíci a Slunci, podle jejich zářivosti na obloze.³⁵ Pěti otázkami, které Rolle zodpovídá ve *Form of Perfect Living*, jsou: Co je láska? Kde je láska? Jak lze Boha milovat v pravdě? Jak mohu vědět, že se dočkám opětování své lásky? Kdy Boha miluji nejvíce?

Na první otázku, co je to láska, Rolle odpovídá, že je to touha po Bohu, na kterou Bůh odpovídá světlem, které očišťuje rozum, aktivuje vůli, aby po něm toužila. Rolleho odpověď: „Láska je spalující toužení po Bohu, doprovázené potěšením a jistotou, Bůh je světlo ohně. Světlo očišťuje náš rozum, rozněcuje naši vůli, abychom po Něm toužili. Láska je život, spojení milujícího a milovaného. Pokora nás činí sladké pro Boha. Čistota nás k Němu připoutá. Láska nás dělá jedním s Bohem. Láska je krása všech ctností. Láska je to, skrze co nás Bůh miluje, a my Jeho, a to, skrze co se my milujeme navzájem. Láska je touha srdce.“³⁶

Na druhou otázku, kde je láska, Rolle odpovídá, že láska je v srdci, ale není v práci, tedy tom, jak lidé jednají, ani v tom, co říkají: „...láska je ve tvém srdci, a ve vůli člověka, ne v jeho rukou, ani v jeho ústech. Není v tom, co říká, ani v jeho práci, ale je v jeho duši.“³⁷

Na třetí otázku, jak mohu skutečně milovat Boha, odpovídá, že Bůh je milován opravdově, když je milován celou lidskou duší: „Opravdová láska znamená milovat Ho vším, čím můžeš, oddaně, celým svým srdcem, moudře, celou svou duší, oddaně a něžně.“³⁸

Na čtvrtou otázku, jak mohu vědět, že se dočkám lásky, odpovídá, že nikdo nemůže vědět, že mu bude udělena milost. Ani ti, kteří jednají nejlépe, jak mohou, musejí vědět, že jejich osud není v jejich rukou. Ti, kdo dosáhnou třetího stupně lásky, už ale vědí, že jsou milovaní.³⁹

34 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 33.

35 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 34.

36 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 35.

37 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 36.

38 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 37.

39 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 39 – 40.

Odpověď na poslední otázku o lásce, kdy milujeme Boha nejvíce, je, že nejlepší je, když nastane stav, ve kterém nás neobtěžují záležitosti těla, ani jiné problémy, se kterými se na světě setkáváme, a tělo i duše si mohou odpočinout: „Odpovídám, že takový stav znamená největší odpočinek těla i duše, které jsou co nejméně zaneprázdňené potřebami a záležitostmi tohoto světa.“⁴⁰

Na závěr Rolle rozlišuje aktivní a kontemplativní život. Kontemplativní život Rolle rozděluje na nižší a vyšší. Nižší stav spočívá v meditacích a v přemýšlení o Písmu, o Ježíši Kristu, a v modlení se k Bohu. Druhý a vyšší stav kontemplanace znamená „zřehnutí nebeských věcí“ a užívání si Boží lásky.⁴¹

2.3 *Emendatio vitae* (asi 1349) a úloha modlitby Rolleho v mystice

Emendatio vitae patří k dílům z pozdního období, která ale byla ještě napsána latinsky. Postrádáme zde nejen popisy vlastní zkušenosti, o níž se zde Rolle nezmiňuje, ale také promluvu ke čtenáři a udělování rad začátečníkům, které byly typické pro *Form of Perfect Living*. Najdeme zde ale myslím jeden z nejpreciznějších popisů postupu ke kontemplanaci a líčení samotné kontemplanace, jaké můžeme v Rolleho dílech nalézt.

Postupem ke kontemplanaci se Rolle začíná zabývat v osmé kapitole „O modlícím“. Kontemplativní život totiž začíná přípravnou fází a ta spočívá ve čtení Písma a v modlitbě. Počátky modlitby jsou podle Rolleho obtížné, protože v raných fázích je obtížné udržet soustředění, ale až jsou tyto obtíže překonány, začne cesta ke kontemplanaci. Fázi modlitby rozděluje Rolle do tří úrovní, během kterých narůstá soustředění.

První je dosažení velmi dobrého soustředění, pak se stane něco zvláštního během modlitby: „Ti, kteří skutečně pěstují modlitbu, se někdy setkávají s velikou sladkostí a vášnivější touhou než obvykle. Tato sladkost a žár je pro ně dobrá, takže nepřestávají v modlitbě. A když přestávají, je tomu tak proto, že jejich tělo je slabé. Měli by se obrátit ke čtení Písma svatého nebo k činnosti, která je očistí, aby jim jejich myšlenky dovolily vrátit se k Bohu. Takže když se pak znovu vrátí k modlitbě, budou pozornější, než byli dříve.“⁴²

K modlitbě se skrze čtení Písma přidává intelektuální činnost. Člověk se má stále vracet k modlitbě a nenechat se odradit selháváním a cvičit se v soustředění.

Druhá úroveň znamená proniknutí Ducha svatého do duše, to je možné díky výtečnému soustředění: „Skutečně se modlíme, když nemyslíme na nic jiného než na nebe a naši duši pak zasáhne oheň Ducha svatého. Pak v sobě

40 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 40.

41 ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living*, s. 41 – 42.

42 ROLLE, R.: *The Mending of Life*. London : H. R. Elenson, 1913, s. 46 – 47.

objevíme úžasnou hojnost Božího dobra a z největší hloubky našeho srdce vyvstane radost a všechny naše modlitby budou vroucnější a silnější.“⁴³

Konečně třetí úroveň v modlitbě způsobí zažehnutí ohně lásky. Poté se modlitba proměňuje v píseň, což symbolizuje splynutí duše modlícího s božstvím a dosažení harmonie: „Srdce zažehne ohněm lásky, naše modlitby budou také rozničené a dají rtům s velkou sladkostí Boží vidění, které se promění ve velkou radost. A když je tento velký dar dán modlícímu, jeho modlitba se přemění v píseň chvály.“⁴⁴

2.4 Pokračování cesty skrze meditaci

Samotná modlitba by nestačila. Kontemplaci předchází meditace, ve které Rolle rozlišuje opět tři cesty. Ty se od sebe odlišují v míře uspokojení, které přinášejí. Lepší cestu ke kontemplaci následuje člověk s větší láskou, nezávisí tedy na vynaloženém úsilí nebo na čemkoli jiném. Jsou tedy tři způsoby meditace, nižší, střední a vysoká.

První meditace je dosažení stavu, kdy už člověka nezatěžují záležitosti světa a on se může věnovat duchovním věcem: „Když má čisté srdce a obrazy hmotných věcí ho už nemohou oklamat, pak se může věnovat vyšším věcem, takže v lásce k Bohu může být velmi šťastný. Někteří přemýšlí o radostech a potěšení andělů a svatých duší radujících se s Kristem. To je částí právě kontempace.“⁴⁵

Druhou, vyšší meditací je přemýšlení o lidském sklonu k hříšnosti a ignoraci duchovního. Rollemu jde zřejmě o připomínání si rozdílnosti mezi lidským a božským, což považuje za lepší způsob meditace než přemýšlení o štěstí o duchovních bytostech a zbavení se těžkostí světa: „Někteří meditují nad špatností lidí a nad jejich hříchy, a také nad lidskými sklony zapomínat na neviděné radosti, což je činí nešťastné.“⁴⁶

Třetí způsob meditace, který obsahuje nejvíce lásky, se podle Rolleho daří jen těm, kteří jsou v meditaci zkušeni. Jde o odmítání všeho, co není Bůh: „Další odmítají všechny myšlenky tak moc, že vůbec nechtějí nic kromě chvály a touhy svého Stvořitele, milují Ho tak moc, jak je to jen na tomto světě možné. K takové meditaci ale není připuštěn nikdo, kdo neprošel tím, o čem jsem se už zmiňoval. Ale je tou nejlepší meditací, která člověka učiní nepravdivěji kontemplujícím.“⁴⁷

43 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 47.

44 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 48.

45 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 52.

46 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 52.

47 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 52 – 53.

2.5 Dosažení kontemplace

Nyní můžeme přistoupit k Rolleho popisům kontemplace. On sám píše, že je velmi obtížné ji popsat, zmiňuje některé popisy, o kterých se dočetl, a které tvrdí, že kontemplace je dosažení vědění či poznání skrytých věcí či vize duchovního tajemství. Souhlasí, že předmětem kontemplace jsou nejvyšší pravdy. Uvádí řadu poetických popisů druhých, jako důkazy o obtížnosti jasného vymezení toho, co to kontemplace je. Pak uvádí svou vlastní definici, která říká, že kontemplace je „radostná píseň lásky“, která zní stejně v srdci jako v myslí, která završuje dokonalou modlitbu a je tím nejvyšším stupněm zbožnosti.⁴⁸

Cestou ke kontemplaci je duchovní disciplína. Díky neustálému cvičení se kvalita modlitby a meditace zdokonaluje. Předmětem kontemplace jsou věčné pravdy, pro které Rolle užívá velmi typickou metaforu světla. Růst dokonalosti se projevuje ostřejším viděním těchto pravd, které jsou dlouho jen rozostřené: „Tak dlouho jdeme a vidíme jen stíny v zrcadlech. Pak jestliže je náš duchovní pohled obrácen k duchovní záři, i když je nemůžeme vidět přímo, můžeme vnímat jejich přítomnost, pak vnímáme v nás samotných vůni a teplo nepoznatelného světla.“⁴⁹

Kontemplace přechází ve sjednocení, které znamená vnitřní přeměnu lidské duše podle podoby Stvořitele. Duše postupně odhazuje vše, co se nemůže shodnout s dokonalostí, pak se s božstvím shodne svou vůlí. Nejlepšího sjednocení dosáhne ta největší láska: „Tak vlídná láska, nejdokonalejší, nejsladší ve ctnostech, přináší milujícího k jeho Milovanému. A formuje nás znovu podle obrazu Svaté Trojice a činí z nás stvoření podobající se svému Stvořiteli.“⁵⁰

3. Rolleho popis Boží podstaty

Zbývá otázka o povaze božství. Jaký způsob popisu Boží podstaty Rolle zvolil? Najdeme mnoho pasáží, ve kterých je chápání božství vyjadřováno velmi pozitivním způsobem, ve spojení s vnitřními prožitky. Pocitovými prožitky o lásce, smyslovými o pocitu tepla či o slyšení hudby, i když každý v trochu jiném smyslu. Silný pocit lásky doprovází mystika neustále, je silou, která ho přivádí k cíli. Smyslové prožitky tepla chápe jako odpověď na své úsilí. A hudba a píseň jsou znakem sjednocení a harmonie s větším celkem. Vědění či nějakou znalost o Bohu nám ale Rolle nepředá. Když dojde k popisu Boží přirozenosti, poukazuje na nedostatečnost rozumu. Vhodný slovní popis by byl schopen poskytnout jen rozum, ale ten je neschopen božství dosáhnout. Jedinou znalostí o jeho podstatě je tak to, že je větší, než cokoliv bychom byli schopní myslet. Boha lze jen milovat: „Bůh je v pravdě nekonečná velikost, více

48 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 81 – 82.

49 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 85 – 86.

50 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 73.

než můžeme myslet. Je nevyslovitelnou sladkostí, nepoznatelnou stvořenými bytostmi, nikdy námi nemůže být pochopen jako On o Sobě.⁵¹

Pro vyjádření Boží nepoznatelnosti užívá Rolle také metaforu světla a tmy, když píše, že pro nás Bůh přebývá v temnotě, nemůže jej poznávat přímo: „Tak jako nevidíme nic, když stojíme v temnotě, tak při kontemplaci osvětlující duši není žádné viditelné světlo. Kristus učinil z temnoty svůj příbytek a promlouvá k nám zpoza temného pilíře. Nicméně je pln nebeského potěšení.“⁵²

Jde ale o to nejpravdivější poznání Boha, jaké je jen možné, a může být způsobeno jen láskou, která vniká do duše, přivádí duši před Boha a činí duši podobnou božství.

Vidíme zde také, že Rolle na tomto nejvyšším stupni mystické cesty opouští smyslové metafory. „Vidění“ a „světlo“ spojuje s Rolle s poznatelností Boha, tedy s rozumovou částí duše. Píše, že při kontemplaci „není žádné viditelné světlo“, nejde tedy o smyslovou metaforu. Světlo, které duši osvětluje je intelektuální, přesahuje smyslové. Přitom ale Rolle zdůrazňuje nepoznatelnost Boha, „promlouvá skrze temný pilíř“, takže se neprojevuje přímo, neukazuje se zcela jasně. Jistě víme to, že přináší velké uspokojení.

4. Komentář k problému imaginace u Richarda Roleho

4.1 Alternativní čtení k Turnerově interpretaci od Evelyn Underhillové

V mystice, jak ji chápe E. Underhillová, je láska ústředním pojmem. Poněkud překvapivě, vzhledem k tomu, co zjistil D. Turner, odvozuje toto stanovisko z mystiky Dionýsia Areopagity. Underhillová staví do protikladu „metafyzika“ a „mystika“, pokud jde o způsob, jakým usilují o svůj cíl. Zatímco metafyzik se svým „chladným pohledem“ nemůže dosáhnout k poznání božství, přesah lásky umožňuje mystikovi zjevení skutečnosti. Toto své zjištění opírá i o autora *Oblaku*, který píše, že Bůh je dosažitelný jen láskou, ne myšlením: „Dionýsios zdůrazňuje horoucí lásku, kterou toto zjevení skutečnosti vyvolává a která je vlastně podmínkou našeho vnímání této skutečnosti, protože tu nemůže chladný pohled metafyzika dosáhnout, pokud tento metafyzik není zároveň milující mystik.“⁵³

51 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 76 – 77.

52 ROLLE, R.: *The Mending of Life*, s. 88

53 UNDERHILL, E.: *Podstata mystiky a jiné eseje*. Praha : Dybbuk, 2008, s. 23

To, co zde má Underhillová na mysli, znamená, že se mystika vlastně nemůže bez přesahu lásky obejít.⁵⁴ Podstatu západní mystiky tedy vlastně vidí právě v tom, o čem Turner soudí, že ji poškozují, tedy v tomto pozitivním přesahu lásky. A při takovém čtení se Rolleho mystice dostává větší přízně. Podívejme se na chápání mystiky podle Underhillové, a pokusme se věnovat zvláštní pozornost jejímu pojetí negativity.

Mystika usiluje o spojení s Bohem, ale toto spojení není možné zachytit slovy, nýbrž pouze metaforami. Underhillová mluví o zkušenosti, která je mystická, a proto odlišná od zkušenosti běžné. Naproti tomu Turner nepovažuje zkušenost za podstatnou, pracuje s negativitou v mystických textech. Nepopsatelnost a negativní prvek je ovšem podstatný i pro Underhillovou, protože symboly, které mystikové užívají, aby popsali mystickou zkušenost, nikdy nedosáhnou lepšího než přibližného popisu. Podstata božství tedy podle Underhillové vždy uniká, je skrytá za metaforami, tak poznáme pravou mystickou zkušenost.⁵⁵

Dalším zásadním momentem je samotný moment sjednocení. Jde totiž o to, v jakém smyslu se mystik s božstvím sjednocuje? Pokud bychom dospěli k tomu, že se lidská duše nějakým způsobem stává božskou, že se „zlepšuje“ její postavení na ontologickém žebříčku, až se stane skutečně božskou, byli bychom podle Underhillové v rozporu s podstatou mystiky. Problém souvisí s Boží nepoznatelností, která platí i na nejvyšších stupních mystického života. Ideálem je podle Underhillové „stávání se podobnými“ nikoli s Bohem totožnými či božskými:⁵⁶ „V tomto bodě začínáme chápat, že jazyk zbožnění sám osobě nestačí k popisu poslední zkušenosti, v níž duše zakouší Skutečnost. Ani částečné vyjádření toho, co se míní „sjednocením člověka s Bohem“, není možné bez osobní a citové stránky vztahu člověka k jeho Zdroji. Proto je i ten nejvíce ‚transcendentní‘ mystik při pokusech popsat obsah svých metafyzických vytržení neustále nucen vracet se k jazyku lásky a nakonec musí přiznat, že dokonalé sjednocení milujícího a milovaného nelze naznačit v precizních, suchých pojmech filozofie náboženství.“⁵⁷

Ovšem největší část svého výkladu věnuje Underhillová mystické cestě. Oproti klasickým rozdělením na očistování, kontemplaci a sjednocení, ale uvádí pět fází mystické cesty. Jsou to obrácení, očistování, osvětlení, temná noc⁵⁸ a sjednocení.⁵⁹ Popisy všech těchto fází nejdeme také u Richarda Rolleho.

Popisem obrácení je již první věta *Incendium amoris*, ve které Rolle píše, že byl překvapený, když do jeho srdce poprvé pronikl oheň a žár, které

54 Srv. též *Mystika: Podstata a cesta duchovního vědomí*, s. 117 – 122, kde Underhill stanovuje pět tvrzení o mystice, která platí všeobecně. Jako třetí tvrzení uvádí, že „předmětem a metodou mystiky je láska“.

55 UNDERHILL, E.: *Podstata mystiky a jiné eseje*, s. 9

56 UNDERHILL, E.: *Mystika*, s. 203 – 211.

57 UNDERHILL, E.: *Mystika*, s. 468 – 169.

58 Temná noc je spojená zejména s karmelitánskou tradicí o mnoho let po Rollovi, proto ji v jeho dílech nenajdeme.

59 Srv. např. UNDERHILL, E. *Mystika*, s. 203 – 487 nebo *Podstata mystiky a jiné eseje*, s. 18 – 31.

probudili v jeho duši lásku k Bohu. Oheň a láska byli božské podstaty, takže Rolle píše, že pocítoval oheň, jako by byl skutečný.

Druhé mystické fázi, očišťování věnuje Rolle velkou část svého díla. Také v této fázi je láska živoucí silou, neboť formuje lidskou duši skrze dobře uspořádanou lásku podle božského vzoru.

Kontemplativní život Rolle rozděljuje na modlitbu a meditaci a samotnou kontemplaci. Zajímavé je, že když Rolle dospěje k popisům nejvyšších úrovní kontemplace, jeho metaforika se změní, to jsme poznali, když jsme postupně procházeli jeho dílem. Podobné metafory užívá, vyjadřuje-li se o Boží přirozenosti. Pozitivní metafory lásky a duchovního spojení milovaného a milujícího jsou doplněna o metafory světla a temnoty. Viděli jsme, že „k nám Kristus mluví zpoza temného pilíře“ a při kontemplaci nevidíme světlo, přestože je naše duše osvětlována. Přitom je tato metaforika spojená spíše s negativní teologií a najdeme ji v díle Pseudodionýsia či Mistra Eckharta.⁶⁰ Turner takové metafory přitom považuje za vlastní křesťanské mystice. Rolleho pozitivní a negativní symbolika se zde ale snoubí a tvoří harmonický celek spolu s nově osvojenými metaforami světla a tmy.

Konečně sjednocení, které u Rolleho znamená spojení milovaného a milujícího a přetvoření lidské duše, která ale není nyní totožná s božstvím, ale jen je mu podobná. Rolle tedy ponechává lidskou a božskou podstatu oddělenou, ale duši k božství připodobněnou. Obdobnou starost o oddělení podstat a zdůrazňování podobnosti s božstvím najdeme také u mnoha dalších mystiků, například u Bernarda z Clairvaux: „Jako maličká kapka vody v množství vína se zdá úplně zmizeti, přijímajíc chuť i barvu vína a jako běloskvoucí ohnivě železo se stává ohni nejpodobnější, jsouc zbaveno své dřívější podoby – jako vzduch, proniknut slunečním světlem přetvořuje se v tutěž světelnou jasnost, takže se zdá být spíše samým světlem než osvětleným; tak se musí potom lidské vědomí ve svatých způsobem nevypověditelným rozplynouti a přejíti docela ve vůli Boží.“⁶¹

Underhillová také zdůrazňuje význam milosti v mystice. Jistě často zmiňuje činnost a vůli mystikovu, ale nakonec vše závisí právě na této udělené milosti. V pozdějších vydáních litovala, že se tématu nevěnovala důkladněji: „Kdybych tedy tuto knihu psala dnes... Větší důraz by byl položen... (na tom, že) má na tomto rozvoji rozhodující roli svobodná a předcházející akce nadpřirozeného – v teologickém jazyce ‚milost‘.“⁶² Stejně tak i u Rolleho nejdeme zmínky o náhlém vzplanutí lásky, například ve *Form of Perfect Living* zmiňuje, že nebeskému zpěvu musí předcházet milost: „...ale ne bez veliké milosti, která přišla dříve.“⁶³ Této udělené milosti (duchovní lásce) Rolle rozumí a vyjadřuje ji skrze metaforiku lásky, připodobňuje ji k lásce pozemské a tělesné.

60 UNDERHILL, E.: *Mystika*, s. 377 – 378.

61 BERNARD Z CLAIRVAUX.: *Kniha o lásce Boží*, In: *Na hlubinu*, roč. 2, 1927. sv. 2, s. 596.

62 UNDERHILL, E.: *Mystika*, s. 27.

63 ROLLE, R.: *Form of Perfect Living*, s. 33.

Z pohledu E. Underhillové patří Rolleho mystické dílo k těm vůbec nejhodnotnějším. V její mystické teorii ale neexistuje takové napětí mezi pozitivním a negativním vyjadřováním, jaké najdeme u Turnera. Underhillová chápe vyjadřování v mystických textech jako jakýsi „nejlepší možný způsob“, jak popsat individuální mystickou zkušenost. Myslím, že na jazyk mystického textu neklade takové nároky jako Turner také proto, že pro ni jde o jisté vyjádření svobody a pravé víry, a takovému by se neměly klást meze.

4.2 Náš komentář k problému imaginace u Richarda Rolleho

Dílo Richarda Rolleho jako by se stalo zajatcem mezi dvěma interpretacemi. První je chápáno jako jedno z nejhodnotnějších z celé mystické literatury, a druhá je považuje za odklon od křesťanské mystiky a od odkazu největších autorů této tradice.

Underhillová, která zdůrazňuje význam zkušenosti, myslím dokáže lépe zachytit vývoj a růst mystického textu. K citované pasáži z *Oblaku*, ve které se anonym vyjadřuje podle Turnera kriticky vůči Rollovi, si musíme povšimnout, že autor zde mluví o těch, „kteří se nedávno odvrátili od světa“ (jenž Turner citoval až od následující věty). Pokud by tedy chtěl Rolleho z něčeho obvinít, musel by tvrdit, že nedosáhl na vyšší úroveň mystického života než začátečnické. Nechci se zde příliš podrobně zabývat *Oblakem nevědění*, protože souvisí s naším tématem jen okrajově, ale soudím, že úmyslem jeho autora nebylo někoho kritizovat, ale vést čtenáře jako žáka při jeho duchovním růstu. Z toho patrně vyplývá zdánlivě autoritativní tón spisu, jehož hlavním cílem ale zůstává provádění čtenáře při jeho vlastní zkušenosti.

Otázkou je, jakou roli tedy v Rolleho mystice zaujímá imaginace? A byla dostatečně „očištěna od pozitivních představ“? Pokud bychom souhlasili s Underhillovou, že mystický text vypráví o růstu duchovní zkušenosti, mohli bychom říci, že s tímto růstem jsou také opouštěny tyto „pozitivní“ představy, což se mi v Rolleho případě jeví pravděpodobnější, než že se vyskytují na konci. Ale zajímavější mi v této souvislosti připadá zmíněná proměna metafor. Když se metafory lásky a smyslová připodobnění spojí s metaforami světla a temnoty, tedy smyslové je zaměřeno a propojeno s vizuálním, aby zdůraznilo dosažení jistého stupně poznání, pravd, které jsou „viděné“ spíše než pocítované. Turner s Underhillovou se zde shodují, že takové metafory jsou typické pro „transcendentní“ mystiku či mystiku negativní cesty.

Přestože Turner myslím neprozkoumal Rolleho metaforiku dostatečně, a tak mu uniká přítomnost „negativních přirovnání“ a důraz na Boží nepoznatelnost, Turner kritizoval onen „přesah lásky“, která zaručuje vědění o Boží přirozenosti. A pokud jde o tento přesah lásky, tak ten je jistě přítomen. Zdráhám se ale tvrdit, že jde „pouze“ o přesah lásky, protože jde vlastně o udělené vidění pravd, nikoli jen o jejich dosažení silou lásky.

Závěr

Rolleho dílo je příležitostí k důkladnému promyšlení, jakou interpretaci bychom měli zvolit. Pokud bychom zvolili Turnerovu, nebyli bychom ale schopní proniknout do komplexnosti Rolleho mystiky a velká část jeho díla by nám zůstala skrytá. A protože si od interpretace slibujeme nějaký druh poznání, tak se domnívám, že by se měla zvolit taková interpretace, která je pro dílo nejpříznivější. Proto v tomto případě bych upřednostnila interpretaci podle Underhillové. Samozřejmě se ale tyto dvě představené interpretace rozcházejí už ve svých výchozích předpokladech o tom, co je to mystika. Či o tom, jaký je význam mystické zkušenosti.

Nemůžeme ale výslednou interpretaci ani jednoho postupu označit za všeobšáhlu, obě interpretace mají svá omezení. Ty se v našem případě týkají napětí mezi pozitivní a negativní mystickou cestou. Jestliže soudíme, že Turnerova interpretace má svá omezení, pokud jde o dílo Richarda Rolleho, a patrně by měla obdobné obtíže u Bernarda z Clairvaux, možná i u Richarda ze sv. Viktora, můžeme se ptát, jak úspěšná a přínosná by byla interpretace podle Underhillové u Dionýsia Areopagity nebo Řehoře Velikého. Je tedy myslím důležité znát omezení vlastního přístupu.

Tedy s ohledem na mé rozhodnutí Richard Rolle nám zanechal mystické dílo. Můžeme sledovat celou mystickou cestu od obrácení, kdy v duši poprvé vzplane láska, přes očišťování, během kterého duše odstraňuje vše špatné a osvojuje si ctnosti, po popisy kontempace a osvětlení. Rolleho zájem, ať už píše o své vlastní zkušenosti nebo nabádá čtenáře, se týká pouze Boha, jeho cílem není nic jiného než skutečné setkání s božstvím.

Viděli jsme, že Rolleho způsob vyjadřování je velmi barvitý a metaforický. Při popisech mystické cesty užívá metaforu pozemské lásky a duši, která usiluje o božství, přirovnává k milujícímu a předmětem její touhy je milovaný. Popisy kontempace doprovází smyslovými metaforami tepla a zpěvu. Teplo či žár spojuje především s počátky mystické cesty, kdy duše vzplane láskou. Metafora zpěvu je spojená spíše s pozdější fází kontempace, kdy se duše už tak propojila se svým předmětem, že slyší nebeskou melodii, jako by s ní byla spojená, jak víme z toho, že Rolle uvádí, že cítil pohnutí zpívat spolu s ní. Další metaforou je metafora světla a tmy, kterou Rolle užívá, když píše o nazírání nebeských pravd na nejvyšší úrovni kontempace nebo o Boží nepoznatelnosti.

Boží nepoznatelnost se ale vztahuje pouze na intelekt. O Bohu nemůžeme mít žádné vědění. Podle Rolleho je jedinou cestou, která duši přivede až před Boha, láska. Láska, která je velká a jejím předmětem je duchovní, má schopnost připodobnit duši k Bohu. Ta se s ním nejprve shodne svou vůlí, když během očišťování začne toužit a nenávidět totéž. Díky lásce dojde k přeměně charakteru duše podle jejího dokonalého vzoru a pak se duše stává Bohu podobná, nikoli však božská, jde o stav podobnosti.

Použita literatura

- ANONYM: *Oblak nevědění*. Praha : Vacek, J., překl. VACEK, J., 1999.
- BALDWIN, A.: *An Introduction to Medieval English Literature: 1300 – 1485*. New York : Palgrave Macmillan, 2015.
- BERNARD Z CLAIRVAUX: Kniha o lásce Boží. In: *Na hlubinu*, roč. 2, 1927. sv. 2, 171 – 174, 220 – 222, 293 – 296, 336 – 339, 421 – 423, 471 – 476, 540 – 544, 594 – 597.
- HILTON, W.: *The Scale of Perfection*, London : John M. Watkins, 1923.
- KNOWLES, D.: *The English Mystical Tradition*. [1st ed.]. New York : Harper, 1961.
- NELSTROP, L. – MAGILL, K. – ONISHI, B.: *Christian mysticism: an introduction to contemporary theoretical approaches*. Burlington, VT : Ashgate Pub., 2009.
- RICHARD OD SV. VIKTORA: On the Four Degrees of Passionate Love. In: *Collected Works of Richard of St. Victor*. USA : Revelation Insight, 2016.
- ROLLE, R.: *The Mending of Life*. London : H. R. Elenson, 1913.
- ROLLE, R.: Meditations on the Passion. In: Allen, R. S. *Richard Rolle. The English Writings*. New York : Paulist Press, 1988, s. 90 – 124.
- ROLLE, R.: Fire of Love. In: *The Fire of Love and The Mending of Life*. New York : Cosimo, 2007.
- ROLLE, R.: *The Form of Perfect Living and Other Prose Treatises*. London : Tredition Classics, 2013.
- TURNER, D.: *The Darkness of God: negativity in Christian mysticism*. New York : Cambridge University Press, 1995.
- UNDERHILL, E.: *Mystika: podstata a cesta duchovního vědomí*. 1. vyd. Praha : Dybbuk, 2004, překl. T. Halík.
- UNDERHILL, E.: *Podstata mystiky a jiné eseje*. Praha : Dybbuk, 2008.
- WATSON, N.: *Richard Rolle and the Invention of Authority*. Cambridge : Cambridge University Press, 1991.

Mgr. Lucie Rathouzská
Ostravská univerzita
Filozofická fakulta
Reální 5
701 03 Ostrava
a17606@student.osu.cz